

O vlastních cílech reformy – komu má reforma prospět?

Jiří Zlatuška

Rozpočet na výzkum a vývoj, jak ho na příští rok připravuje vláda premiéra Fischera, počítá s výrazným škrtem pro Akademii věd, který se má v dalších letech prohloubit tak, že tuto instituci zlikviduje. Vláda startuje proces, který bezprostředně ohrozí základní výzkum. Ohrožení veřejných výzkumných institucí fungujících pod hlavičkou Akademie věd je prvním krokem na cestě, která se ubírá směrem k výraznějšímu použití peněz pro výzkum a vývoj tak, aby pod hlavičkou aplikovaného výzkumu a inovací posílily rozpočty privátních firem.

Efektivitě programů aplikovaného výzkumu se letos týkala podkladová zpráva k usnesení vlády ČR č. 381 ze 30. 3. 2009 o souhrnném vyhodnocení programů výzkumu a vývoje ukončených v roce 2007. Konstatuje, že na 12 projektů aplikovaného výzkumu řešených v gesci Ministerstva průmyslu a obchodu připadly pouze čtyři vykázané výsledky. Dvě třetiny projektů aplikovaného výzkumu sice spotřebovaly státní prostředky, ale nevykázaly jako výsledek nic.

Socializace firemních nákladů

Firemní aplikovaný výzkum, vývoj a inovace patří k samozřejmým činnostem každého podniku, který chce na trhu se svými výrobky nebo službami uspět před konkurencí. Výraznější státní podpora těchto činností je fakticky protekcionářským opatřením, které snižuje vlastní náklady firem v konkurenčním boji. Z ekonomického hlediska tento trend podporuje vytěšňování privátních investic do výzkumu a vývoje. Firmy, které z hlediska úspěchu na trhu potřebují do aplikovaného výzkumu investovat v zájmu toho, aby si svým komerčním úspěchem vytvořily příslušný zisk, se mohou spolehnout na to, že část těchto investic za ně prostřednictvím státu udělá daňový poplatník.

Čí reforma?

Rozpočtové škrty v připravovaném rozpočtu Akademie věd jsou podle potřeby vysvětlovány různým způsobem, ale vždy tak, aby jejich evidentní důvody zůstávaly stranou. Někdy se hodí vysvětlení redukcí státního rozpočtu v souvislosti s krizí. Celá koncepce změny financování však byla připravována dlouho před tím, než krize začínala. Když šel v Poslanecké sněmovně zákon do prvního čtení, řekl o něm 11. listopadu 2008 premiér Topolánek mimo jiné tato slova: *„Musím říci, že to byl Martin Jahn, který jako místopředseda vlády pro ekonomiku a jako předseda Rady vlády pro výzkum a vývoj napsal a odsouhlasil v tehdejší Paroubkově, možná ještě Grossově vládě základní teze, s jakými bude přistupováno při této novele podpory výzkumu a vývoje. A tato novela z těchto závěrů vychází, vážení kolegové v lavicích nalevo ode mě.“*

Když se o pár měsíců později jednalo na Radě vlády pro výzkum a vývoj o návrhu rozpočtu, který vycházel z kompromisní představy, na které se dohodli předseda Akademie věd prof. Drahoš s premiérem Fischerem, je ze zpráv o tomto jednání známo, že byl to bývalý Grossův vicepremiér Jahn, který jako jeden z průmyslníků v Radě vlády pro výzkum a vývoj debatu o tomto kompromisu 12. června t.r. utnul s poukazem na to, že premiérův návrh považuje za zbytečný a bude hlasovat proti všem pozměňovacím návrhům tak, aby byl schválen návrh původní, tedy návrh přelévající část financí Akademie věd do kapitoly Ministerstva průmyslu a obchodu.

O tlaku zájmových skupin za politickými stranami na změnu směřování financí na výzkum a vývoj ostatně svědčí i skutečnost, že se ve známém 27bodovém ultimátu, kterým ČSSD podmiňovala 11. května t.r. své hlasy pro důvěru vládě premiéra Fischera, problematice výzkumu a vývoje (stejně jako vzdělávání) nevěnoval z těchto požadavků žádný. Plánované rozpočtové přidružení Akademie věd bylo přitom tehdy již velmi dobře známo a znalost o existenci problémů, které si zasloužily pozornost, nemohli sociální demokraté nemít. Třetí strana, která Fischerovu vládu svými nominacemi dávala dohromady – zelení – si během svého působení na Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy nechala převést kompetence k výzkumu a vývoji z MŠMT na Radu vlády pro výzkum a vývoj, odpovědnost za stav, do kterého se vylučuje na výzkum a vývoj mimo jiné v důsledku tohoto přesunu dostávají, však soudě podle jejího mlčení zjevně nepocítuje.

Za povšimnutí stojí i konkrétní volba výrazů ve vyjádřeních ČKR směrem k reformě. V usnesení z 95. zasedání ČKR (17. 4. 2008) obsahovalo formulaci „*ČKR podporuje Reformu systému výzkumu, vývoje a inovací schválenou usnesením vlády České republiky č. 287 ze dne 26. března 2008. Úspěch Reformy je silně závislý na optimálním nastavení metodiky hodnocení výsledků výzkumu a vývoje.*“ Podmínka optimality nastavení nebyla dodržena, což jednoznačně dokazuje záměr metodiku změnit a upravit tak, aby respektovala oborové rozdíly (optimální nastavení by již nebylo jak dále vylepšovat; známé chyby metodiky hodnocení naopak vylučují označovat počty bodů na jejím základě získané za měřítko „skutečného výkonu“ nebo „kvality“ touto metodikou hodnocených institucí). Přesto je snaha tuto formulaci používat nikoli jako argument neúspěchu reformy, ale jako jeden z příkladů setrvalé podpory reformy ze strany rektorů.

Reforma by i bez krize byla špatná

V souvislosti s výmluvami na potřebu šetření v důsledku krize je však potřeba zdůraznit, že veřejně nepřiznaný záměr „reformy“ podpory výzkumu a vývoje je potřebou omezování výdajů státního rozpočtu pouze jasně obnažen – pokud by ve státní kase zbývalo víc peněz, podařilo by se ho zamaskovat, nikoli však odstranit. Věc se nemá tak, že reforma by byla v pořádku, kdyby nedošlo k omezování rozpočtu - peníze by nejspíš řadu oprávněných kritiků dokázaly umlčet nebo alespoň vytlačit na periferii debaty o reformě, základní vady reformy, ani zcela konkrétní osobní odpovědnost členů RVV za ně by však neodstranily.

Trvat na dodržení systému, jak to dělají proponenti změn prosazovaných Radou vlády, je nesmyslné za okolností, kdy je známo, že tento systém obsahuje zásadní chyby. Chyby scestné koncepce je třeba odstranit hned a požadavek na vládu, aby tak učinila, je naprosto legitimní. Zdůrazněme zcela jasně, že skutečnost, že premiér přislíbil přidat půl miliardy Akademii věd, není důsledkem nějakého lobbyismu Akademie nebo snad tlaku pouličních demonstrací, jak se veřejnosti původci chybné reformy snaží namluvit. Skutečnou a jedinou příčinou této finanční injekce je dosavadní neodpovědný postup Rady vlády pro výzkum a vývoj při prosazování koncepce s prokazatelně hrubými chybami.

Osobní odpovědnost?

Je žádoucí trvat na vyvození osobní odpovědnosti původců současného stavu, nejen na neprodlené nápravě škod. Skutečnost, že od začátku dalšího kalendářního roku má být jmenováno nové obsazení Rady pro výzkum, vývoj a inovace, by neměla zabránit tomu, aby

bylo jasně a zřetelně označeno selhání jejího současného obsazení a aby ji její současní členové opustili nikoli jen bez uznání za svou činnost, ale s jasným označením jejich selhání.

Skutečnosti, že výsledky hodnocení nesnesou odbornou oponenturu a že nejsou věcně podloženy, si jsou dobře vědomi i odpovědní politici. K problematice osobní odpovědnosti za schválení metodiky hodnocení premiér Fischer, civilní profesí statistik a ve své politické funkci zároveň předseda Rady vlády pro výzkum a vývoj, ve svém vyjádření ze 7. července t.r. mimo jiné uvedl: „... *osobní odpovědnost za schválení uvedeného dokumentu nikomu nepřisuzuji a přisuzovat nehodlám, neboť Rada pro výzkum a vývoj je kolektivní orgán, který rozhoduje a usnesení přijímá většinou hlasů, výsledek hlasování je zveřejněn na www.vyzkum.cz (pro 8, proti 1, zdrželi se 3).*“ Tomu lze rozumět i tak, že za vypracovanou metodiku nikdo konkrétně neodpovídá a že o jejím použití rozhoduje a odpovědnost za to přijímá vláda prostě jen na základě výsledku anonymního hlasování svého poradního orgánu. Pokud by rozhodnutí o rozdělení financí bylo ad hoc rozhodnutím politickým, mohlo by takové „vysvětlení“ obstát, přestože by ve vztahu k obhospodařování financí daňových poplatníků bylo málo zodpovědným. Má-li takto znít zdůvodnění nějak naukoměříčsky podložené metodiky, je to téměř jako sdělení, že pro matematické výpočty nebudeme používat kalkulačky, výsledek matematických výpočtů stanovíme hlasováním, a tím, k čemu vede matematika, se vůbec nebudeme zabývat.

Při vědomí odborné nepodloženosti sbíraných bodů zní zvlášť zlověstně výrok jednoho z protagonistů realizovaných změn Petra Matějů, který v rámci realizace reformy získal místo předsedy grantové agentury, když Učitelským novinám pro jejich letošní červnové číslo řekl: „*Kritici tvrdí, že tento systém není objektivní, ale jejich základním požadavkem je vlastně posílení subjektivního hlediska. Těmto kritikům nejvíce vadí, že se to děje mechanicky.*“ Špatně nastaveným parametrům se však při maximalizaci finančního profitu výzkumníci budou přizpůsobovat a skutečnost, že není hodnocen jen výběr nejkvalitnějších výsledků, ale jsou do fakticky nezkontrolovatelné databáze nahruty úplně všechny, jakkoli by byly nicotné, vylučuje deformacím, které z toho vzejdou, zabránit.

Výběr autentických citátů původců reformy i těch, kteří ji i dnes obhajují, svědčí o tom, že o prospěch podmínek pěstování vědy na tuzemských institucích jako o ústřední cíl tak zcela nejde. Sledování tohoto cíle by totiž nemohlo znamenat ignorování systémových vad reformy, ani popírání odpovědnosti za ně. Stejně by nemohlo vést ke snaze trvat na vadných přístupech jen proto, že byly „dohodnuty“, a vyhýbat se možnosti chyby nejen identifikovat, ale také neprodleně odstranit.

Akademické fórum, září 2009